

ŞAIRNÂMELER ÜZERİNE

Abduselam ARVAS

Yrd.Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Bu yazının temel amacı, daha önce araştırmacılar tarafından üzerine çalışma yapılmış şairnâmeler hakkında derli toplu bilgiler vermek ve Vanlı halk şairlerine ait olup şimdiye kadar yayımlanmamış bazı şairnâmeleri tanıtmaktır. Yazıda ayrıca, şairnâmelerin tezkirelerle olan benzerliğinden bahsedilmiştir. Âşık denilen sanatkârlar tarafından meydana getirilen şairnâmeler, belli bir dönemin âşıklarına ilişkin bilgiler veren şiirlerdir. Şairnâmeleri meydana getiren dörtlüklerin içinde şairlerin ismi haricinde, onlarla ilgili bilgi ve özellikler de yer almaktadır. Netice itibarıyla üzerine çalışılmış olan şairnâmelerin günümüzde Vanlı halk şairlerinin oluşturduğu şairnâmelerden daha dolgun olduğu görülmüştür. Ancak bu şairnâmeler yayımlananlar kadar zengin olmasalar bile çeşitli açılardan Anadolu âşık edebiyatı tarihine kaynaklık etmektedirler. Örneğin, Âşık Ummanî'ye ait şairnâmenin on altıncı asırdan günümüze doğru Vanlı halk şairlerinin isimlerini vermesi, Anadolu âşık edebiyatına ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şairnâme, tezkire, halk şairi, Vanlı âşıkların şairnâmeleri.

Abstract

On Şairnâmes

The main aim of this paper is to give information about şairnâmes and to introduce some unpublished şairnâmes which belong to minstrels from Van. We also mentioned works on şairnâme and the similarity between şairnâmes and tezkires. These works give information about their periods. We discussed minstrels from Van. Although the şairnâmes are less informative compared to the ones that were studied before, these works shed light on various issues for their period. The fact that şairnâme of Aşık Ummani gives the names of the minstrels from Van, would shed light on minstrel poetry.

Keywords: Şairnâme, tezkire, folk poet, şairnâmes of people from Van.

Kurte

Li Ser Şairnameyan

Armanca esasî ya vê nivîsê, dayîna hin agahiyên bi rêk û pêk ên ji aliyê lêkolînerên li ser şairnameyan xebitîne ye. Armanca duyemîn jî, danasîna hin şairnameyan e ku ji aliyê hozanên Wanî ve hatine nivîsîn û heya niha nehatine weşandin.

Her wiha di nivîsê de behsa wekhevîyên şairname û tezkîreyan hatiye kirin. Şairnameyên ku ji aliyê hunermendên ku bi peyva “aşik” têne binavkirin ve têne afirandin, di heqê helbestvanên demeke beylû de agahiyên didin. Di çarînên ku şairnameyê tînin pê de ji bilî navên helbestvanan hin agahî û taybetmendiyên di heqê wan de jî cî digrin. Hatiye dîtin ku şairnameyên ku li serê hatine rawestan ji şairnameyên ku helbestwanên Wanî nivîsîne tijetir in. Digel ku ev şairname weke şairnameyên çapkirî ne dewlemend bin jî, ji çend aliyên ve dibine çavkaniya dîroka wêjeya aşikan a Anadolê. Wek mînak, şairnameya ku ayîdê Aşik Ummanî ye, ji sedsalan şanzdeh heya îro navê şairên gelî yên Wanê dide ku, ev yek ronahiyê dide ser wêjeya aşikan a Anadolê.

Peyvên Sereke: Şaîrname, tezkîre, helbesta gelî, şaîrnameyên aşîkên Wanî.

چکیده

در مورد شاعرنامه‌ها

هدف این نوشتار آرای دادن اطلاعات جامع درباره شاعرنامه‌های که قبلاً از طرف محققین مورد بررسی قرار گرفته و معرفی برخی شاعرنامه‌های نشر نشده شاعران محلی شهر وان می‌باشد. بعلاوه در این نوشتار شباهت شاعرنامه‌ها با تذکره‌ها بیان شده است. شاعرنامه‌های که از طرف هنرمندانی که به اصطلاح به آنها عاشق گفته می‌شد، به رشته تحریر در آمده‌اند، اشعاری است که در مورد عاشقان یک دوره اطلاعاتی را به ما می‌دهند. در داخل رباعیاتی که آنها اطلاعات مربوط به شاعرنامه‌ها را تشکیل می‌دهند علاوه بر اسمای شاعران و ویژگی‌های آنها نیز گنجانده شده است. در نتیجه شاعرنامه‌های که مورد بررسی قرار گرفته است از شاعرنامه‌های که امروز شاعران شهر وان بوجود آورده‌اند پر بارتر است. هر چند این شاعرنامه‌ها به اندازه شاعرنامه‌های که چاپ شده‌اند غنی نیست اما از ابعاد مختلف منابع تاریخ ادبیات عاشقانه آناتولی بوده است. مثلاً شاعرنامه‌های که منسوب به عاشق عمانی است اسمای شاعران محلی شهر وان را از قرن 16 تا امروز مشخص کرده است. از این جهت شاعرنامه‌ها برای ادبیات عاشقانه آناتولی یک چراغی است

کلمات کلیدی: شاعرنامه، تذکره، شاعر محلی، شاعرنامه‌های عاشقان شهر وان.

الملخص

حول ال " شاعرنامات " (أخبار الشعراء)

الغرض الرئيسی من هذا المقال إعطاء معلومات مرتبة عن ال " شاعرنامات " (أخبار الشعراء) التي تم حولها الأعمال من قبل بعد الباحثين و الغرض الثاني إعطاء معلومات مرتبة عن شعراء الجمهور الذين عاشوا في مدينة وان و عن أشعارهم التي لا تنشر حتى الآن .

و يشار أيضا في هذا المقال الى التشابه بين ال " شاعرنامات و التذکرات.

فال " " شاعرنامات " التي ألقت من قبل الفنانين العشاق كانت تعطي بعض المعلومات عن عشاق فترة معينة.

كانت الرباعيات التي تشكل ال " شاعرنامات " تتضمن باستثناء اسم الشعراء معلومات عن الشعراء و ميّزاتهم.
ونتيجة لذلك ال " شاعرنامات " التي تم العمل عليها كانت أكثر غنية من ال " شاعرنامات " التي دونت من قبل شعراء الجمهور في مدينة وان.
لكن هذه ال " شاعرنامات " مع أنها لم تكن غنية مثل ال " شاعرنامات " المنشورة كانت مصادر مهمة لتاريخ أداب العشاق في الأناضول من زوايا مختلفة.
الكلمات الأساسية : شاعرنامات , تذكرة , شعراء الجمهور , شاعرنامات عشاق مدينة وان

Giriş

Şairnâme, âşıkların kendilerinden önce yaşamış ya da kendi dönemlerinde yaşayan meslektaşlarından bahseden âşık tarzı şiirin bir çeşidi olarak tanımlanabilir. *Şairnâmelerin, tezkiret'ü şuaralarla benzerlik gösteren ve âşıklar tarafından yaratılan âşık edebiyatı örnekleri olduğu değişik araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir* (Elçin, 1997; Kaya, 1990). Bu eserlerin tezkire geleneğiyle benzeşmesi, araştırmacılara yeni âşıkların ismine rastlayabilecekleri ve yaşadıkları devre ilişkin bilgiler elde edebilecekleri fikrini ilham etmiş, neticede konuyla ilgili çalışmaların yapılmasına zemin hazırlamıştır. Şairnâmeleri meydana getiren dörtlüklerin içinde şairlerin ismi haricinde, onlarla ilgili bilgi ve özellikler de yer almaktadır. Söz konusu eserler, kendi dönemlerinin belli noktalarına ışık tutmak açısından kullanılmaya elverişli metinlerdir.

Prof. Dr. Şükrü Elçin'e göre şairnâmeler, hece vezni ile söylenip yazılan, şairlerin çağdaşları ile kendilerinden önce yaşamış sanatkârların adlarına, sanatlarına, devirlerine, memleketlerine, bağlı buldukları tarikat, zümre, sınıflara dair bilgilerle süslenmiş, genelde halk şairlerinin biyografilerine ışık tutacak bilgileri içeren manzumelerdir (Elçin, 1997: 84).

Doğan Kaya ise konuyla ilgili şu düşünceleri aktarmaktadır: "Âşıklar destanı, ozanlar şiiri, tekerleme, âşıklar serencamı, şairnâme, âşıkname gibi adlarla anılan ya da belli bir bölgenin şairlerini konu edinen şiirler, divan şairlerinden bahseden şuaratezkireleri kadar olmasa da şairlerimiz vasıflarının ve birtakım özelliklerinin bilinmesinde önemli rol oynar. İlk örneğini Âşık Ömer'de gördüğümüz bu tarz şiirlere şairnâme diyoruz." (Kaya, 1990: 7).

Şair tezkireleri adlı yapıtta, tezkireler hakkında bilgi verilirken tezkirenin öncelikle tarih ilmi ve hadislerle olan bağlantısına değinilmiştir (İsen v.d., 2002: 11). Arapça zikir kökünden türetilen tezkire, sözlük anlamı olarak hatırlamaya vesile olan şey, tezkere, pusula, hükümetten alınan izin kâğıdı, bazı meslek sahibi kimseler için yazılan biyografi (Devellioğlu, 1997:1107) anlamlarına gelir. Fakat *tezkire*, edebiyat terminolojisi olarak Osmanlı toplumunun maddi ve manevi kültürünü meydana getiren her meslekten yaratıcı kişinin biyografik künye yazıcılığını temel alan bir tür anlamı kazanmış ve belirli bir meslekte tanınmış kişilerin hayat ve sanatından söz eden geleneğin adı olmuştur. Tezkirelerin geniş kullanım alanları olduğu halde bu terim daha çok şairlerin hayatını konu edinen eserleri akla getirmektedir. Bu eserlerin ilkin biyografi olarak anıldığı, fakat daha sonra Fars edebiyatında Feridüddin Attar'ın *Tezkiretü'l-evliya* ismiyle yazdığı kitabın İslam aleminde çok tutulmasına bağlı olarak artık biyografi yerine tezkire teriminin kullanıldığı belirtilmektedir (İsen v.d., 2002: 11). Tezkireler, Allah'a hamd ve peygambere duadan sonra, eserin niçin yazıldığını belirten, kendi dönemlerindeki ve kendilerinden önceki şairleri değişik yönlerden ele alan biyografik eserlerdir. Mesela, şairin doğum yeri, adı, lâkabı, öğrenim durumu, meslek veya makamı, başlıca hocaları, hayatlarındaki önemli değişiklikler, ölümü, varsa ölüm tarihi, mezarının yeri, eserleri ve eserlerinden örnekler vs. (İsen v.d., 2002: 11). Yani tezkireler, aslında biyografiden başka bir şey değildir. Çalışmamıza konu olan şairnâmeler de dörtlüklerden teşekkül eden küçük biyografiler şeklinde değerlendirilebilir.

Şairnâmeler üzerine bugüne kadar yaygın olarak çalışılmamış olmakla birlikte, konuyla ilgili yol gösterecek nitelikte bazı araştırmalar bulunmaktadır. Prof. Dr. Şükrü Elçin tarafından şairnâmelere ilişkin hazırlanan beş yazı bulunmakta ve genelde bunlar tek bir şairin ortaya koyduğu manzumeler üzerine yorumları ihtiva etmektedir. Elçin, mevzu üzerindeki ilk yazısı olan “Şairnâmeler ve Sun'i Şairnâmesi” hakkında kısa bilgiler verip, Sun'i'nin 17. asırda yaşadığını belirtmekte ve mevzu bahis olan şairin Viyana Milli Kütüphanesi yazmaları arasındaki Mixt 432 numara ile kayıtlı mecmua olduğunu söylemektedir (Elçin, 1997: 84).

Diğer makale, “Noksani'nin Münacaatı” adını taşımaktadır ve eser kısaca tanıtılıp Noksani'nin 18. yüzyılda Erzurum'da yaşadığı belirtilmektedir. Şairnâmenin bulunduğu mecmua ise Elçin'in arşivindedir. Bu kısa açıklamalardan sonra makaleye metin eklenmiştir (Elçin, 1997: 88).

“Cem’üş-Şairan”, Hızri adlı bir şairin manzumesidir. Araştırmaların üçüncüsü olan bu çalışmasında yazar, eserde ismi geçen şairlere bağlı olarak Hızri’nin 18. asrın sonu ile 19. asrın başlarında yaşadığını söylemiştir. Bu bilgilerden sonra, şiir makaleye eklenmiştir (Elçin, 1997: 231).

“Cem’iş Şuara-yı Gubari”de ise, sadece manzume yazılmış, herhangi bir bilgi verilmemiştir. Elçin’in dördüncü makalesini teşkil eden bu manzume, 59 kıtadan meydana gelmiştir (Elçin, 1997: 248).

17. asır şairlerinden olan Âşık Ömer’in manzumesi en çok bilinenidir. Saadettin Nüzhet Ergun’un yayınlamış olduğu yazısında 38 kıta olan bu eser, Milli Kütüphanede Fahri Bilge yazmaları arasında mevcut olup 59 kıtadan oluşmaktadır. Yazarın konu üzerindeki beşinci makalesi olan bu araştırma, Ergun’da bulunmayan dörtlükler belirtildikten sonra şairnâmenin eklenmesiyle bitmiştir (Elçin, 1997: 309). Elçin, bu araştırmalarını birleştirip kitap haline getirmediği gibi, herhangi bir sınıflama denemesine de gitmemiştir. Doğan Kaya’nın tasnifine göre, bu şairnâmeler şu başlıklar altında yer almaktadır:

a) Gubari’nin Şairnâmesi: Arap alfabesindeki harf sırasına göre şairnâmeler

b) Âşık Ömer Şairnâmesi ve Hızri Şairnâmesi: Kâinatın yaratılması ve dini bilgilerden sonra şairlerden ve onların vasıflarından söz eden şairnâmeler

c) Noksani’nin Münacaatı: Bektaşî itikadı ile yazılmış şairnâmeler

d) Sun’i Şairnâmesi: Etkisi altında kalınan şairlerden bahseden (şairleri tanıtmayı amaçlayan) şairnâmeler

Bu konu üzerine yazılan tek kitap, Doğan Kaya tarafından hazırlanmış olan *Şairnâmeler* adlı eserdir. Söz konusu kitap, yazarın 7-9 Mayıs 1985’te II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı seminerinde sunduğu *Türk Halk Şiirinde Diğer Şairlerden Bahsetme Geleneği* isimli tebliğin genişletilmiş ve yeni şairnâmelerin eklenmiş halinden meydana gelmiştir. Eser, önsözden sonra konu hakkında kısa bilgi içermesinden ve şairnâmelerin bir tasnif denemesine tabi tutulmasından ibarettir. Doğan Kaya’nın mevzuya ilişkin sınıflandırması şöyledir:

1) *Arap alfabesindeki harf sırasına göre şairnâmeler* (Kaya, 1990: 14)

2) *Akrostiş şairnâmeler* (Kaya, 1990: 20)

- a. *Mısra başları Arap alfabesine göre olanlar* (Kaya, 1990: 20)
- b. *Mısra başları Latin alfabesine göre olanlar* (Kaya, 1990: 23)
- 3) *Kâinatın yaratılması ve dini bilgilerden sonra şairlerden ve onların vasıflarından söz eden şairnâmeler* (Kaya, 1990: 37)
- 4) *Bektaşî itikadı ile yazılmış şairnâmeler* (Kaya, 1990: 37)
- 5) *Etkisi altında kalınan şairlerden bahseden şairnâmeler* (Kaya, 1990: 37)
 - a. *Şairleri tanıtmayı amaçlayan şairnâmeler* (Kaya, 1990: 50)
 - b. *Kıyasa dayalı şairnâmeler* (Kaya, 1990: 59)
 - c. *Dertten dolayı söylenmiş şairnâmeler* (Kaya, 1990: 60)
 - d. *Mistik düşünceye dayalı şairnâmeler* (Kaya, 1990: 63)
- 6) *Bölge âşıklarını konu alan şairnâmeler* (Kaya, 1990: 66)
- 7) *Bir âşık kolunu konu alan şairnâmeler* (Kaya, 1990: 70)
- 8) *20. yüzyıl âşıkalarını konu alan şairnâmeler* (Kaya, 1990: 72)
- 9) *Olaya bağlı şairnâmeler* (Kaya, 1990: 84)

Her ne kadar konuyla ilgili kitap halindeki tek eser bu ise de anılan çalışmaya ilham veren ve kaynaklık eden yayınlar olmuştur. Bu noktada ise yukarıda bahsedilen Şükrü Elçin'in bir seri şeklindeki yazıları aklımıza gelmektedir. Şairnâmelerle ilgili mevcut en detaylı çalışma şimdilik bu eserdir ve yazar yeni şairnâmelerin ortaya çıkmasıyla, bu konu üzerine yapmış olduğu tasnifte değişikliklerin olabileceğine vurgu yapmaktadır. Ancak "yeni şairnâmelerin ortaya çıkması"ndan kastın, eski cönklerden bu türün bulunması mı, günümüz âşıklarının yeni şairnâmeler yazması mı, yoksa her iki seçeneğin mi olduğu tam anlaşılamamaktadır.

Şairnâmeler hakkında yapılan bu açıklamalardan sonra, araştırmanın konusunu teşkil eden Vanlı âşıkların şairnâmelerinden bahsetmek, bu çalışma açısından önem taşımaktadır. Çünkü araştırmamızın temel amacı, Van yöresindeki mevcut şairnâmeleri tanıtmaktır. Bu yazıda, Vanlı âşıkların bu türle ilgili ortaya koydukları ürünler kaleme alınmış ve Doğan Kaya'nın tasnifine göre hangi gruba dâhil oldukları belirtilmiştir. Ancak, âşıkların şairnâmeleri yanında, hece ölçüsü ve kafiyeye dayalı halk şiirini kullanan çağdaş şairlerden Ümit Kayaçelebi'nin de günümüzde yaşayan âşıkları konu edinen şiiri çalışmaya dahil edilmiştir.

Vanlı âşıklar içinde şairnâme türüne en çok örnek veren şahıs Âşık Celali'dir. Mesela, Celali'nin dertten dolayı söylenmiş "Böyledir"; bir olaya bağlı oluşturduğu "Sevgidir"; etkisi altında kalınan şairlerden bahseden, mistik düşünceye dayalı ve dinî bilgileri içeren "Bambaşka" ile "Yunus"; bölge âşıklarını konu alan "Erzurum" ve kıyasa dayalı "Varmış" şiirleri meydana getirdiği şairnâmelerdir. Dertli Kâzım ise Murat Çobanoğlu'na duyduğu hayranlık neticesi oluşturduğu "Can Çobanoğlu" adlı şiiriyle bu alana katkı sağlamıştır. Daha önce bahsettiğimiz Ümit Kayaçelebi ise sadece "Ozanlar Geçiyor" adlı bir şairnâme sahibidir. Âşık Ummani'nin "Aşk Ateşi Gönüldedir" şiiri¹, Vanlı âşıkların ilkinden günümüz âşıklarına doğru kendisinin bildiği meslektaşlarını tanıtmaya açısından önemlidir.

Celali, "Böyledir" adlı şiirinde halk hikâyelerine konu olan âşıkların çektikleri sıkıntıları anlatmakta ve son dörtlükte gözlerinin âmâ olduğunu açıklayarak bu sıkıntıdan nasibini aldığını belirtmektedir. "Sevgidir" şiiri, sevgiyi Türk edebiyatında ve halk hikâyelerinde tanınan meşhur şahıslar üzerine kurmuştur. "Bambaşka" şiiri, peygamberler ve Türk-İslam büyüklerini konu edinmiştir. "Yunus" şiirinde, Yunus Emre'ye duyulan hayranlık neticesi onun vasıflarını anlatma söz konusudur. "Erzurum" şiirinde, ilk kıtada Erzurumlu âşıklardan bahsedilmiş, geriye kalan dörtlüklerde ise bölgenin başka özellikleri anlatılmış. "Varmış" şiiri, eleştiriye yönelik bir deyiştir. Bu şiir, kendisinin atışmaya girecek kadar yetenekli olmadığını söyleyen âşıklara bir cevaptır.

Çağları, bu konuda pek üretken olmamış ve "Nazın Bendedir" şiirini örnek vermiştir. Ancak, bu da hikâye kahramanı Ferhat'a telmih yapmaktan öteye geçmemiştir. Dertli Kâzım'ın âşık tarzı şiir geleneğinde zayıf olduğunu, ama birçok açıdan âşık özelliklerini taşıdığını ifade etmek gerekir. Örneğin, çok iyi olmasa da oluşturduğu şiirlerini saz eşliğinde ezgiyle icra etmesi, geleneksel müzik aleti sazı kullanması ve mahlas olarak Dertli Kâzım -bazen de Kâzımî- adını kullanması bunun delilleridir. Fakat âşıklık geleneği içerisinde şiirleri zayıf kalıyor. Bunun bir örneği, Murat Çobanoğlu'nu tanıtmayı amaçlayan "Can Çobanoğlu" şiiridir. Bu şiirin hece ölçüsü açısından problemi yoktur; ama şiir, kafiyeye bakımından zayıftır.

Ümit Kayaçelebi'de tersi bir durum söz konusudur. Kayaçelebi'nin şiirleri, hece-kafiye açısından hiçbir eksiklik taşıyor ve günümüzün en

¹ Metin kısmına aldığımız bütün örneklerin bir başlığı olduğundan ve bu uyumu bozmak istemediğimizden dolayı, başlığı olmayan bu şiirin ilk dizesini başlık olarak kullandık.

iyi âşıkları kadar şiir oluşturabiliyor; fakat saz kullanamıyor ve eserlerini ezgiyle okumuyor. Yazdığı şiirlerin sonunda kendisine bazen şair, bazen ozan diyor. Ayrıca, Ümit Kayaçelebi'nin de bir bölümüne dahil edildiği “Ercişli Âşık Ummani Poyrazoğlu'nun Şiirleri ve ‘Ercişli Emrah İle Selbi Han Hikâyesi’ İle Ozan Ümit Kayaçelebi'nin Şiirleri ve Van Rivayetleri” adlı tezde o, ozan olarak tanıtılıyor. Şairin “Ozanlar Geçiyor” adlı eseri, âşıkları ve şairleri tanıtmayı amaçlayan şairnâmeler arasında yer almaktadır. Bu şiirde hem âşıkları hem de Vanlı şairlerden Abbas Güven ve Mehmet Feyyat gibi isimleri tanıtıyor. Abbas Güven ve Mehmet Feyyat, âşık tarzı şiirde Kayaçelebi kadar ustadırlar. İkisi de, mahlas kullanmaktadırlar ve hece ile kafiye hâkimdirlere. Ancak, saz kullanmazlar ve kendilerini bazen ozan diye tanıtırlar. Bu şahısları, âşık olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Yalnız bu üç isim de “halk şairi” başlığı altında çok rahat bir şekilde ele alınabilir. Ümit Kayaçelebi'nin bu şiiri, bölge âşıklarını konu edinen şairnâmelere de dâhil edilebilir. Çünkü bu şiir, Vanlı âşık ve şairleri tanıtmaya yönelik dörtlülüklerden oluşmuştur. Van şairnâmelerinin en önemlisi belki de Âşık Ummani'nin yazdığı başlıksız şiiridir. Çünkü şiirinde daha önce ismini duymadığımız Ömer Baba, Âşık Hakkı gibi iki âşığı tanıyoruz. Bununla beraber çok tanınmayan, fakat bilgi sahibi olduğumuz Âşık Davut ile onun oğlu Emin Cihani, Pir Hayreti isimlerine bu eserde rastlıyoruz. Bir diğer önemli tarafı Emrah'ın dışında, Yar Ali Şah'tan bahsetmesidir. Yar Ali Şah, hiç tanınmayan Vanlı bir âşıktır.

Celali'nin yahut başka herhangi bir âşığın ürettikleri şairnâme türü, esas itibariyle telmih sanatını kullanmaktan başka bir şey değildir. Yani bir âşık, tanıdığı başka âşıkları bir vesileyle iyi ya da kötü açıdan şiirinde anmasıdır. Bildiğimiz bütün şairnâmelerde de, âşıklar hakkında çok teferruatlı malumatlar bulunmuyor. Çünkü onların meslekleri, aileleri, ve kendileri hakkında hiç bilgi verilmemiştir. Ancak şiirlerde ismi geçenlerin de âşık oldukları bilinmektedir. Dolayısıyla şairnâmeler, tezkireler kadar detaylı bilgi içeren ürünler değildir.

Netice itibariyle, yapılmış çalışmalardan yola çıkarak şairnâmeler hakkında bilgi verdiğimiz ve Van yöresindeki şairnâmeleri tanıtmayı amaçladığımız bu yazı, yöredeki şairnâmelerin iyi eserler olmadığını ve tam manasıyla şairnâme tarzında üretilmediğini ortaya koymuştur. Ancak yazının başında bahsedilen çalışmalarda yer alan şairnâmelerin de tam anlamıyla türün gereğini yerine getirdikleri söylenemez. Belki de bunun temel nedeni, şairnâme denilen türden çok fazla bir beklentinin olmasıdır. Bütün bunlara rağmen, şairnâmelerin incelenmesi gereken bir konu olduğuna inancımız da tamdır. Türk Halk Edebiyatının ve özellikle de

âşık edebiyatının bir parçası olan bu ürünler, bir mecmuada bulunduğu ya da günümüz âşıklarının şiirleri arasında rastlanıldığı zaman bilim dünyasına tanıtılması gerekli mahsullerdir. Çünkü bir noktada âşık edebiyatı tarihine ışık tutmaktadır ve böylece bu ürünler sayesinde hangi asırda hangi âşığın yaşadığını öğreniyoruz. Umuyoruz ki, bundan sonra yurdun dört bir köşesindeki ozanlar tarafından üretilmiş, üretilmekte ve üretilecek olan şairnâmeler gerekli ilgiyi görür.

Sonuç olarak, şairnâmeler âşık edebiyatının bir parçasıdır ve tezkirelere benzetilmiştir. Ancak hiçbir zaman tezkireler kadar detaylı olmamıştır. Bazı şiirlerde âşığın nereli olduğu belirtilmişse de bundan daha fazla bilgi verilmemiştir. Bazen de sadece bir isimle karşılaşılmaktadır. Bu özelliklere sahip Van yöresi *şairnâmelerinden* elimize geçenler Âşık Celali'nin, Âşık Ummani'nin, Dertli Kâzım'ın, Âşık Çağları'nın ve şair Ümit Kayaçelebi'nin şiirlerinden ibarettir. Bu şiirler, Doğan Kaya'nın tasnifine göre ele alındığında aşağıdaki sınıflandırma ortaya çıkmaktadır.

1) Etkisi altında kalınan şairlerden bahseden şairnâmeler

a. Şairleri tanıtmaya yönelik şairnâmeler: Ozanlar Geçiyor (Ümit Kayaçelebi), Can Çobanoğlu (Dertli Kazım).

b. Dertten dolayı söylenmiş şairnâmeler: Böyledir (Âşık Celali)

c. Mistik düşünceye dayalı şairnâmeler: Bambaşka, Yunus (Âşık Celali)

d. Kıyasa dayalı şairnâmeler: Bambaşka (Âşık Celali)

2) Bölge şairlerini konu edinen şairnâmeler: Ozanlar Geçiyor (Ümit Kayaçelebi), Erzurum (Âşık Celali), Aşk Ateşi Gönüldedir (Âşık Ummani)

3) Olaya bağlı şairnâmeler: Sevgidir (Âşık Celali), Nazın Bendedir (Âşık Çağları)

METİNLER

BÖYLEDİR

Ben de bir güzelin âşıkı oldum
Sebep odur beni böyle söyletir
Bir derdim yok iken bin ile doldum
İşte âşıkların hali böyledir

Kerem ile Aslı ateşte kalmış
Ferhat şirin için dağları delmiş
Gevheri aşk için ne hale gelmiş
İşte âşıkların hali böyledir

Züleyha Yusuf'u zindana atmış
Kanber de Arzu'nun derdine batmış
Sürmeli, bey iken kölelik etmiş
İşte âşıkların hali böyledir

Garip para için Haleb'e kaşmış
Kurbani kırk kızdan Peri'yi seçmiş
Elesker çarlıkla kavgaya düşmüş
İşte âşıkların hali böyledir

Veysel ve Celal'ın ama gözleri
Gönülden görürler dostlar sizleri
Duanızda unutmayın bizleri

İşte âşıkların hali böyledir (Yenitürk, 2000: 76)²

SEVGİDİR

Sevgidir Mecnun'u sahraya salan
Sevgidir Kerem'le ateşte kalan
Sevgidir Ferhat'ta dağları delen
Külüngle başını biçen sevgidir

Sevgi Mevlana'da gel gel söyleyen
Sevgidir Yunus'u derviş eyleyen
Sevgidir Emrah'ta divan boylayan
Selvi için zehir içen sevgidir (Yenitürk, 2000: 121)

BAMBAŞKA

Nurdur Allah'ın didarı
Huzur mekanı bambaşka
Çok insan bilir Ğaffarı
Seven cananı bambaşka

Hak Adem'e etti ihsan
Topraktan var oldu insan
Güzeller yaratmış Sübhan
Yusuf Kenan'ı bambaşka

Bahşeylemiş birçok nimet
Çalışana verir cennet

² Örnek olarak seçilen metinlerin ilgili kısımlarının alıntılındığını belirtmekte fayda görüyoruz. Bunun nedeni, makale metnini gereksiz ayrıntılardan arındırmaktır.

Velileri muhterem zat
Kadir Geylani bambaşka

Arif muammayı çözer
İnce tülbentlerden süzer
Ozanları şiir yazar
Yunus ozanı bambaşka

Âşık Celal der ki Van'dan
Kâr gelir ilim irfandan
Fetih yapmış çok kumandan
Fatih sultanı bambaşka (Yenitürk, 2000: 129-131)

YUNUS

Büsbütün kamu aleme
Kucak açıp gelen Yunus
Bağlanmıştı hak kelama
Manasını bilen Yunus

Şeyhinden himmeti aldı
Sevgi denizine daldı
Şirin muhabbeti baldı
Hak aşkıyla dolan Yunus (Yenitürk, 2000: 139)

ERZURUM

Sende yükselmiştir Emrah, Sümmani
Âşık Hüseyin'le Nusret Torini
Şehirde Reyhani köyde Ruhani

Âşıkları divan kuran Erzurum (Yenitürk, 2000: 185)

VARMİŞ

Ağzından çıkanı kulağı duymaz

Uluslararası âşıklar varmış

Gözü aç dünyayı yese de doymaz

Kepçeden çok alan kâşıklar varmış

Mürsel Sinan, Maksut Feryadi, Ahmet

Diyorlar pek fazla görürüz rağbet

Gönül yıkmak kolay yapması zahmet

Gönül yıkan sadık maşuklar varmış (Yenitürk, 2000: 277)

NAZIN BENDEDİR

Sakladım gönlümde aşkın sırrını

Ferhat gibi kayıp ettim Şirin'i

Tüm güzeller gelse tutmaz yerini

Silinmez hatıran nazın bendedir

Ben Mehmet Akçay'ın düştün peşine

Kara sevda oldum girdim düşüne

Gençlik geçti girdim kırk beş yaşına

Nice minnet sitem nazın bendedir

(Akçay, 1999: 8)

CAN ÇOBANOĞLU

Âşıklarım bu gün Van'a

Hoş geldiniz hoş geldiniz

Türkiye'nin göz bebeyi
Çobanoğlu hoş geldiniz

Erzurum'dan, Ardahan'dan
Kars ılınden İstanbul'dan
Türkiye'nin her yanından
Çobanoğlu hoş geldiniz

Çok seviyoruz biz seni
Canındaki o bedeni
Her türkümüzde biz seni
Çobanoğlu hoş geldiniz

Dertli Kazım sever candan
Kardeşiz Adem babadan
Gülistandan bize kalan
Çobanoğlu hoş geldiniz (Arvas, 2005:257)

OZANLAR GEÇİYOR

Vanlı ozanların piri
Abbas Güven yaşar Van'da
Asla ondan kalmaz geri
Mehmet Feyyat yaşar Van'da

Davut Sulari üstadı
Molla Kasım köyün adı
Yenitürk'tür soyadı
Âşık Celal yaşar Van'da

Mütevazi yapmaz caka
Sözlerinde çoktur şaka
Sazı başka sözü başka
Kazım Gülle yaşar Van'da
Pir elinden bade içen
Reyhani'yi rehber seçen
Erzurum'dan Van'a göçen
Mehmet Akçay yaşar Van'da

Türlü türlü şiir yazar
Kızdırsan da çok zor kızar
Gazeteci şair yazar
Şair Ümit yaşar Van'da (Arşivimizdeki El Yazmalarından)

AŞK ATEŞİ GÖNÜLDEDİR

Aşk ateşi gönüldedir
Yandım aşkın ocağına
Emrah, Selbi bu eldedir
Çırak olsam çırağına

Emrah'ın köşkü konağı
Selbi'ye aşkı merağı
Seyretmedi o konağı
Dağlandı aşkın dağına

Yar Ali Şah var kümbeti
Ömer Baba, pir Hayreti

Van'a eyledi hicreti
Düştü mürşidin ağına

Kasımbağlı âşık Hakkı
Severdi hukuku hakkı
Doğru dedin Hüda hakkı
Erişmedim onun çağına

Âşık olan sever maşuk
Biraz hayatı dolâşık
Bir de vardı Âşık Davut
Eriştim onun çağına

Davut oğlu Emin Cihan
Kahvelerde etti devran
Tasavvufa vardı nihan
Girdi mürşidin ağına

Tamah etti para pula
Poyrazoğlu İstanbul'a
Ağlar söyler çala çala
Dağlanmış aşkın dağına

Baba Umman çalamadım
Muradımı alamadım
Ben yarimi bulamadım
Eyvah eyvah boş çağına (Arşivimizdeki El Yazmalarından)

Kaynakça

- Akçay Mehmet, Duygulardan Bir Demet, Erzurum 1999.
- Arvas Abdulselem, Van Âşıklık Geleneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2005.
- Devellioğlu Ferit, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, Aydın Kitapevi Yay., Ankara 1997.
- Dilçin Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yay., Ankara 2004.
- Doğan Kaya, Şairnâmeler, Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yay., Ankara 1990.
- Elçin Şükrü, Halk Edebiyatı Araştırmaları-1, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- İsen Mustafa v.d., Şair Tezkireleri, Grafiker Yay., Ankara 2002.
- Toprak, A. Murat: Ercişli Âşık Ummani Poyrazoğlu'nun Şiirleri ve "Ercişli Emrah İle Selbi Han Hikâyesi" İle Ozan Ümit Kayaçelebi'nin Şiirleri ve Van Rivayetleri, YYÜ FEF, LT, Van 2006.
- Yenitürk Âşık Celal, Gönül Gözü-2, Van 2000.
- Özel Arşivimizdeki El Yazmaları